

Jan Štětina

Model Nového hradu u Adamova a zámku v Kunštátu

Modelová rekonstrukce předsunutého opevnění Nového hradu zachycuje předpokládaný stav objektu po dokončení stavby započaté roku 1990. Papírový model v měřítku 1:100 byl zpracován v letech 1993 - 1994 podle dokumentace původního stavu zříceniny, projektové studie a projektové dokumentace. Cílem bylo znázornit stav objektu po obnově, který za daných podmínek byl jediným konkrétně dokumentovatelným stavem. Použít se v tehdejší situaci do zobrazení kteréhokoli historického stavu památky by znamenalo čistou spekulaci.

Model zobrazuje Nový hrad, vnější opevnění a nejbližší terén (max. rozměry 110 x 110 cm). Stabilitu celku zajišťuje pevná podložka a hustá síť lepenkových žeber. Model je postaven z několikavrstevných papírových dílců s barevnou a kresebnou úpravou povrchu, provedenou před sestavením. Pevnost objektu zvyšují vertikální i horizontální žebra. Terén okolo objektu je vytvořen z vícevrstevných papírových dílců, barvených celkově po osazení. Pro dřevěné detaily modelu (sloupky, most, palisády) a vyztužení některých částí je užito špejlí. Technika stavby i technologie povrchových úprav zajišťují modelu pevnost a barevnou stálost.

Jak již bylo uvedeno, model Nového hradu není rekonstrukcí středověkého stavu, ale zobrazením budoucí podoby, do níž je v současnosti přestavován. Tato přestavba ovšem nerespektuje ani jednu z historických podob památky. Výsledná podoba po dostavbě má navozovat představu hradu koncem 15. století se všemi obrannými prvky. Tehdy byl ovšem dnešní objekt předsunutým opevněním, postaveným před rokem 1493 Dobešem a Benešem Černohorskými z Boskovic na ostrožně před původním Novým hradem ze třetí čtvrtiny 14. století.

Fortifikace se skládala z mohutné víceboké obvodní hradby s dvoupatrovým obranným ochozem a představenou přízemní budovou brány. Ve vnitřním prostoru byla k jihozápadní hradbě přistavěna patrová budova, druhé stavení se nacházelo při severní hradbě a severně od brány stál další, snad obytný objekt. Začátkem 16. století dosavadní předsunuté opevnění patrně převzalo obytné funkce jádra hradu – tehdy mohla vzniknout budova, zachovaná dnes pouze v terénním stupni nádvoří při východní hradbě; další úpravy byly asi provedeny koncem 16. nebo začátkem 17. století. Po dobytí hradu Švédy roku 1645, lze při následujících opravách v letech 1655 a 1703 počítat pouze s úpravami jihozápadní budovy a písemně doloženou stavbou kuchyní. Konečně velká obnova v letech 1805 – 1807 dala vzniknout zcela nové osmihranné čtyřpatrové věži a vysoké kulaté „hlásce“ s věží související. Před severozápadní průčelí přestavěné obytné budovy přistavěli štíhlou válcovou věžku se schodištěm na hradbu, další výstup na hradební ochoz byl zřízen ve zkrácené budově vedle brány. Roku 1848 došlo ke snížení všech věží a další úpravy do poloviny 20. století měli čistě utilitární charakter.

Podoba dostavěného hradu bude tedy nesourodým celkem, který z každé stavební etapy převzal určitou část. Prováděcí projekt vůbec nerespektoval složitou stavební historii objektu. Rovněž nebyl proveden stavební - historický ani archeologický průzkum, i když v prostoru předsunuté fortifikace z konce 15. století byla ve stavebních sondách nalezena keramika ze 14. století a mezi oběma fortifikacemi dokonce ze druhé pol. 13. století. Přestavba Nového hradu ničí významné pozůstatky historické situace, bez jakékoli náleзовé dokumentace prováděné stavební i zemní práce téměř anulují vypovídací schopnost památky. Samozřejmě nelze nevidět obrovské nadšení členů 21. ZO ČSOP, kteří za 6 let vlastnictví obnovili část zříceniny do „historické“ podoby a Nový hrad zpopularizovali široké veřejnosti.

Domnívám se ale, že podobné iniciativy, byť byly vedeny sebeušlechtlejšími cíli a navenek sebelépe prezentovány, nemohou bez podrobného a přesného průzkumu a dokumentace znamenat pro památku než ztrátu. Jediným kladem přestavby Nového

hradu zůstává nesporné zlepšení stavebního stavu, i když v tomto případě by postačila konzervace a rekonstrukce zachovalých částí. Zatraktivnění památky za cenu jejího zničení jako pramene historického poznání je přece věcí, která by v české památkové péči konce 20. století vůbec neměla najít místo.

Další model představuje rekonstrukci zámku v Kunštátě v polovině 16. století po první renesanční přestavbě, provedené v první polovině 16. století Janem Černickým z Kácova a jeho syny. Papírový model (měřítko 1:100, rozměry 2 x 1 m) byl zpracován od července 1995 a dosud není zcela dokončen. Podkladem pro stavbu modelu byly stavebně - historické průzkumy (autoři dr. Jan O. Eliáš a ing. Miroslav Plaček), zaměření dnešního stavu a jednoduchá fotodokumentace. Za svůj cíl jsem si vytkl zachytit Kunštát v období, kdy budovy středověkého hradu a předhradí již scelila renesanční přestavba, kdy však ještě zůstalo zachováno zemní i zděné gotické opevnění.

Vlastní zámek měl v polovině 16. století trojkřídlovou dispozici. Jižní křídlo bylo jednotraktové - kaple sv. Josefa, prostupující dvěma patry vznikla až r. 1680 - a v nároží mezi jižní a západním křídlem stála čtverhranná schodišťová věž. Severní dvouraktové křídlo nerespektovalo starší výškové členění původního paláce a je proto na modelu dvoupatrové, nižší než křídla další. Pro zastřešení jsem volil dvě souběžné sedlové střechy se zděnými štíty. Rozmístění oken v podstatě souhlasí s dnešním stavem, existence nik v interiérech napovídá většímu počtu, na modelu zachycenému.

Západní, vývojově nejsložitější křídlo je třípatrové, jednotraktové. Renesanční přestavba respektovala spodní, pozdně románské a vrcholně gotické partie původního paláce, dotkla se gotického druhého patra a nově doplnila třetí patro. Při přestavbě se zvýšila úroveň podlah. Přízemí i patro zůstalo plně funkční v původní podobě (zazdívký otvorů pochází až ze 17. století). Proto jsou na modelu zachyceny veškeré původní architektonické detaily. Kolem dvorního průčelí západního křídla procházely pavlače - druhé ani třetí patro nemá žádné okenní otvory do nádvoří. Rozmístění dnes upravených dveří vychází z dispozice - ve druhém patře byly větší sály, ve třetím patře menší místnosti.

Na západní křídlo navazuje jednotraktové jižní, renesanční křídlo s pozdně-gotickou částí. Křídlo je opět dvoupatrové (nerespektuje výškový rozvrh západního křídla), vzhledem k síle zdiva ve druhém patře volil jsem stejnou výšku se západním křídlem. Východní zeď vrcholí štítem, od nějž pokračuje vysoká sedlová a valbová střecha jednotně nad jižním a západním křídlem. Provedený způsob zastřešení odpovídá polovině 16. stol. Schodišťová věž vrcholí ochozem s ustupujícím patrem, vysokou střechou, lucernou a jehlancem. Toto řešení je hypotetické a vychází z analogií. Rozmístění a velikost oken přízemí na modelu souhlasí s dnešním stavem. První patro bylo podle velikosti okenních nik původně vybaveno většími okny. Dispozice sálu západního křídla se projevuje velmi širokými okenními výklenky - proto jsem zde navrhl tři velká pozdně gotická okna s kamennými kříži. Značně pravidelné řešení otvorů posledního patra podporují stejně velká okna s jednoduchými renesančními ostěními. Na fasádách jsem jinak uplatnil raně renesanční ostění oken i dveří s přetínáním prutů v nadpraží (analogie se soudobým portálem přízemí jižního traktu), popřípadě okna s pravouhloú profilací a kamennými římsami (analogie s portálem ve druhém, patře západního křídla a současnými detaily jiných staveb). Červeně podložená nároží a šambrány oken v pol. 16. století nebyly ničím neobvyklým.

Parkánová hradba, tvořící zvenčí eskarповou zeď příkopu, vzhledem k nevelké šířce a malé vzdálenosti od budov zámku nemohla být příliš vysoká. Řešil jsem ji opět analogicky k četným parkánovým hradbám našich hradů z 15. století - tedy s poprsní zdí se šterbinovými střelnými a průběžným ochozem. Na modelu zatím není zachyceno pultové zastřešení ochozu. Dvoudílná budova vstupu (vstupní věž a předbrání) je dnes zcela zbořena. V předbrání jsem navrhl vstup s padacím mostem, ve věži průjezd a místnost spojenou s ochozem hradby. Půdorys vstupu zachytil plán zámku od císařského důstojníka Nicolaie z let 1710 - 1720.

Stejný klíč k rekonstrukci renesanční podoby jsem volil i u předhradí. Pozdně gotické části - štítová hradba s věží a vstupní křídlo - byly patrně v půli 16. století zachovány (až na detaily) v nezměněné podobě. U štítové zdi jsem uplatnil obvyklou podobu zastřešeného ochozu s poprsní zdí a šterbinovými střelnými, neboť stopy po případném podsebití nebyly zjištěny. Obranná čtverhranná věž s břitem vysunutým proti

vstupní cestě byla v 16. století o zděné patro nižší než dnes. Jednou z variant zakončení věže je hrázděný nebo dřevěný vyložený ochoz, možná s nárožními věžičkami. Takové ochozy známe např. z vyobrazení hradů a měst od Jana Willenberka. Rovněž vstupní křídlo jsem opatřil na vnější straně, obrácené do předbrání obranným hrázděným patrem. Vysoké střechy věže i přílehlého křídla vycházejí z pozdně gotických forem. Na rozdíl od vstupního křídla, kde jsou dosud zachována dvě raně renesanční ostění, u dalších dvou předhradních traktů se nezachovala ostění z první pol. 16. stol. Otvory mají dnes úpravu ze začátku 17. století, kdy byly budovy zvýšeny o patro. Protože patrové stavby na předhradí sloužily (s výjimkou vstupního křídla) hospodářským účelům, uplatnil jsem pro ostění otvorů nejjednodušší, pravoúhlé profilace. Střecha budov je nevysoká, jednoduchá valbová, u přízemní konířny na dně příkopu je střecha pultová.

Předhradí odděluje na severu od vlastního zámku široký příkop, jenž pokračuje podél východní a jižní fronty horního zámku. Jeho eskarpu tvoří podnož parkánové hradby jádra, na druhé straně jej uzavírá kontreskarповá zeď s řadou pilířů. V jeho jihovýchodním koutě stojí dutý pilíř, patrně podnož stavby, zajišťující přístup do val, nasypáný za příkopem. V tomto místě jsem na modelu navrhl čtverhrannou patrovou věžičku s padacím mostem, vedoucím na dřevěný můstek do jádra. Příkop na západní straně uzavírají vysoké zdi. Jedním z hlavních obranných prvků Kunštátu v půli 16. století byl mohutný zemní val, táhnoucí se od předhradí kolem východní a jižní strany zámku. Jeho přes 10 m široká koruna s baštovitým rozšířením na západě a ve východním nároží sloužila jako palebné postavení děl. Okraj valu uzavírala asi lehčí konstrukce. Tato část je na modelu (stejně jako val předbrání) teprve rozpracována.

Model zámku je ve fázi dokončovacích prací. Zbývá doplnit detaily (pilíře, mosty, komíny, palisády) a dokončit úpravu terénu. Konečná podoba modelu není (a také nemůže být) zcela přesným zachycením stavu objektu v 16. století. Některé výtvarné detaily zcela zanikly, nebo jsou překryty řadou pozdějších přestaveb. To se týká hlavně architektonických prvků (především ze 16. století) z nichž jsou dnes paradoxně známý hlavně ty nejstarší. Přesto se domnívám, že model kunštátského zámku, ač nedokončen, nabízí určitou možnost poznání stavu objektu po významné raně renesanční stavební akci.

Práci na modelových rekonstrukcích historických staveb se věnuji pět let. Za tuto dobu jsem zpracoval dva modely Nového hradu ve stavu po rekonstrukci, stav hradů Boskovic, Svojanova a zámku v Kunštátě v 16. století a hrad Olomučany ve 13. století (poslední tři rozpracovány). Všechny modely jsou papírové v měřítku 1:100.

Prvním krokem pro zpracování modelu je získání maxima informací o objektu, provedení fotodokumentace a zevrubný průzkum. Ideálním pramenem poznatků je projektová dokumentace, popř. stavebně-historický průzkum (např. Kunštát). Chybějící informace získávám přímo na místě - zejména o terénní situaci v okolí nebo přesnější zaměření půdorysu (např. Olomučany). Po shromáždění poznatků provádím rāmčovou stavebně-historickou analýzu (není-li provedena) a určitým přibližnou podobu památky v určité době, nebo její různé varianty. V této fázi jsou rovněž důležitá historická vyobrazení památky a srovnání se soudobými stavbami.

Po úvodní etapě přichází zpracování modelu. Jako materiál používám různé druhy papíru. Při pojednání fasád je důležité zejména věrnost detailu (ostění oken a dveří, římsy atd.) i zachycení struktury plochy (režné zdivo, hrubá omítka atd.). Po dotvoření fasád dojde k jejich vyztužení přilepením a slisováním dalších vrstev a ke konečnému umístění. Pevnost objektu zajišťují vnitřní žebra. Neméně důležitá je práce na terénu - postup je zcela shodný, pouze k povrchové úpravě dochází až v závěrečné fázi. Finálními úpravami je pak doplnění detailů, dokončení barevnosti a povrchová ochranná vrstva.

Většina modelů po dokončení bude umístěna přímo na památce, kterou zobrazují. Již nyní je tomu tak na hradě Boskovic. Modely mohou být konfrontací historického a současného stavu (u zřícenin Boskovic a Olomučan) nebo přiblížením mnoha přestavbami setřebeného historického stavu (Kunštát, Svojanov). Kvůli prezentaci široké veřejnosti volil jsem formu barevného (byť poněkud zjednodušeného) řešení, jehož účelem je podat pozorovateli informaci o barevném a strukturním pojetí ploch fasád, zdív i detailů.

Domnívám se, že modelové rekonstrukce historických staveb (pochopitelně jsou-li kvalitní) mohou široké veřejnosti přiblížit vzhled staletými změněnými objekty nejkonkrétněji a nejplastičtěji. Při vhodné prezentaci modely zpřístupní rovněž významné výsledky českého kastellologického bádání, což přispěje k lepšímu poznání památek a našemu pozitivnímu vztahu k nim.